УДК 632.125 (477.73)

СТАН І ДЕГРАДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мамалюк О. А., кандидат економічних наук
Миколаївський національний аграрний університет

У статті досліджені зміни у земельному фонді, висвітлені основні причини та шляхи усунення деградації ґрунтів Миколаївської області.

В статье исследованы изменения в земельном фонде, освещены основные причины и пути устранения деградации почвы Николаевской области.

The article is devoted to the changes in the land fund, the covered the basic causes and ways to eliminated of soil degradation in Mykolayiv region.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття техногенне навантаження наростало з великою силою і досягло максимальних розмірів. Цьому сприяла технічна оснащеність сільського господарства. Порушилося співвідношення між площами ріллі, природних кормових угідь, луків, лісів і водних ресурсів, зменшилась стійкість агроландшафтів, зросли ерозійні процеси. Сучасне еколого необґрунтоване та біосферонесумісне агропромислове виробництво призвело до екологічної кризи, а точніше – забруднення і деградації навколишнього середовища [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій науковій проблемі значну увагу приділяють такі провідні вчені і фахівці як Л. Новаковський, Ю. Гуцуляк, А. Третяк, В. Друга, А. Сохнич, О. Канаш, Д. Добряк, М. Богіра, М. Шквир та ін. Публікації з цього приводу засвідчують, що нині ведеться активний пошук шляхів вдосконалення економіки землекористування.

Метою даного дослідження є вивчення причин і шляхів усунення деградації ґрунтів Миколаївської області.

Виклад основного матеріалу. Земельний фонд області характеризується наявністю досить високого біопродуктивного

потенціалу, а в його структурі вагома частка ґрунтів чорноземного типу, що створює сприятливі умови для продуктивного землеробства. За даними Миколаївського обласного управління земельних ресурсів розподіл основних видів земельних угідь у 2011 році складається таким чином: сільськогосподарські землі – 2008,5 тис. га (81,7%); ліси та інші лісовкриті площі – 122,8 тис. га (4,99%); забудовані землі – 98,2 тис. га (3,99%); відкриті заболочені землі – 21,2 тис. га (0,86%); відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 30,9 тис. га (1,27%); території, що покриті поверхневими водами – 128,8 тис. га (5,24%).

Миколаївщина має значні можливості для розвитку сільськогосподарської галузі, перетворення її у високоефективний, експортноспроможний сектор економіки. Це і сприятливі природно-кліматичні умови, родючі землі, трудові ресурси та давні хліборобські традиції. У 2011 р. в регіоні було вирощено 4,6% загальнодержавного обсягу виробництва зернових культур (у 2010р. – 5,6%); 7,3% – насіння соняшнику (8,7%); 6,1% – ріпаку (8,2%), 4,9% – овочів (4,3%) тощо. У розрахунку на одну особу населення виробництво зернових культур перевищило відповідний загальнодержавний показник у 1,8 раза, насіння соняшнику – у 2,8 раза, овочів – у 1,9 раза.

Область вважається одним із регіонів інтенсивного землеробства в Україні. Загальна площа сільгоспугідь перевищує 2 млн га (займає близько 5% площ України), з яких 1,7 млн га становить рілля. Останніми роками відбувається скорочення площ сільгоспугідь (2008,5 тис. га у 2011р. проти 2010,2 тис. га у 2007р.) і це є свідченням того, що певна частина цих угідь переводиться в несільськогосподарські землі для потреб промислової та соціально-побутової інфраструктури.

Сільськогосподарське освоєння території області в порівнянні із іншими регіонами надзвичайно високе (82%). Характерною особливістю структури сільгоспугідь є значна питома вага орних земель (більше 84%). Решта площ використовується під багаторічні насадження (1,8%), сінокоси (0,2%), пасовища (13,3%), перелоги (0,2%). Найбільш розорані сільськогосподарські угіддя в Арбузинському районі (91%), найменш – у Врадіївському (74,6%) [2].

В умовах ринкових відносин та бурхливих процесів у зміні форм господарювання і власності на землю, спостерігається диспаритет цін на паливо, техніку, добрива, послуги і сільгосппродукцію. Родючість ґрунту залишається поза увагою багатьох виробників, враховуючи застосування органічних та мінеральних добрив. Під урожай 2011 р. було внесено 102,2 тис. т органічних добрив, на 46% менше ніж у 2010 році. Найзначніше зниження показника зафіксовано в сільгосппідприємствах Новоодеського та Миколаївського районів. Зменшилась також кількість районів, в господарствах яких застосовувалися органічні добрива (у 2010 р. їх було 13, а у 2011 р. – 10). У структурі застосованих мінеральних добрив за останні роки суттєвих змін не відбулося. Кількість внесених мінеральних добрив під посіви сільгоспкультур у порівнянні з 2010 р. збільшилася в господарствах 15 районів області. Найбільше зростання відмічалося в аграрних підприємствах Миколаївського, Новобузького та Жовтневого районів.

Агрохімічне обстеження ґрунтів області показує погіршення якісних показників їх родючості. Нераціональне використання добрив зменшує вміст гумусу у ґрунті. Спостерігається порушення структури посівних площ, порушення сівозмін і оптимальних систем полезахисних лісонасаджень. Недотримання технологій і термінів проведення обробітку ґрунту, захисту рослин від бур’янів, шкідників та хвороб, застосування хімічних меліорантів, негативно впливає на відтворення родючості ґрунтів, загострює проблеми гумусового, агрофізичного та меліоративного стану і веде до зниження родючості ґрунтів та ефективності ведення рослинництва.

Антропогенно-техногенний вплив на довкілля постійно збільшується, що спричиняє погіршення фізичних і хімічних властивостей ґрунтів, зростання площі деградованих земель, забруднених атмосферними викидами і стічними водами, хімічними речовинами і радіонуклідами. Істотним фактором техногенного забруднення ґрунтів є, перш за все, транспорт. Викиди вихлопних газів підвищують вміст свинцю у ґрунтах біля автотрас та придорожньої смуги уздовж доріг з інтенсивним рухом. Значної шкоди земельні ресурси зазнають

через забруднення ґрунтів викидами промисловості (важкі метали, кислотні дощі). Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, застосування засобів хімізації, меліорації та механізації призводить до погіршення агрономічних якостей ґрунту через знищення в ньому гумусу. Отже, головною з причин деградації ґрунтів регіону є людська діяльність. Деградація, ерозія ґрунтів, зменшення гумусного покрову, забруднення хімічними й біологічними сполуками і радіонуклідами – такі очевидні наслідки антропогенного впливу на землю. У складі деградаційних процесів першість належить процесам водної ерозії ґрунтів. В Україні відбувається щорічне зростання еродованих земель. Майже половина орних земель області знаходяться на ерозійно небезпечних площах. Найбільш еродовані орні землі в Доманівському (72,5%), Братському (71,4%), Вознесенському (66,3%), а найменше – в Жовтневому (14,1%), Снігурівському (16,6%) і Очаківському (22,7%) районах. Середньорічний фактичний змив ґрунту по області становить 13,3-13,5 т/га. Загальні прямі щорічні збитки від ерозії і дефляції ґрунтового покриву Миколаївщини становлять близько 13,5 млн т ґрунту та 0,5 млн т гумусу. Прискорення ерозійних процесів великою мірою обумовлено тим, що в останні 8-10 років держава різко скоротила асигнування на охорону і раціональне використання земельних ресурсів.

У сукупності висока ступінь еродованості ґрунтів та розбалансованість між нагромадженням та мінералізацією гумусу призводить до щорічних втрат гумусу в області обсягом 3,1 млн т. Для того, щоб компенсувати ці втрати ґрунтів додатково потрібно вносити щороку понад 61 млн т гною, що складає понад 3 млрд грн. Визначено, що і за іншими якісними показниками (дефльованість, засоленість, солонцюватість, перезволоженість та ін.) земельний фонд області має сталу тенденцію до погіршення: 1,8% орних земель складають кислі ґрунти, 2,2% – дефльовані, 2,0% – засолені, 3,3% – перезволожені, 0,3% – заболочені ґрунти.

Збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції за рахунок екстенсивної системи землеробства призвела до залучення у сільгоспобіг малопродуктивних і деградованих угідь. Їх площа в області становить 246,4 тис. га, які визначені,

розробленою Миколаївською філією Інституту землеустрою «Регіональною програмою захисту земель від водної та вітрової ерозії, інших видів деградації земель Миколаївської області». Потребують консервації 223,6 тис. га деградованих земель (9,1% від загальної площі), а також 22,8 тис. га малопродуктивних земель (0,9% від загальної площі). Найбільша площа деградованих та малопродуктивних земель знаходиться в Баштанському, Вознесенському, Врадіївському, Доманівському, Новоодеському та Первомайському районах [2].

Визначити фактичну площу малопродуктивних та деградованих земель в розрізі державної та приватної власності, непридатність їх для вирощування сільгоспкультур та необхідність їх заліснення, можливо тільки при проведенні землевпорядних робіт з інвентаризації земель та їх ґрунтового обстеження. Територія порушених земель по області складає 4,1082 тис. га, що складає 0,17 % від загальної площі. За 2011 рік рекультивовано земель на площі 5,0 га, що становить 0,2 % від загальної площі території.

З метою ефективного вирішення питань, пов’язаних з проблемами ліквідації негативних процесів на еродованих та деградованих землях розроблено «Регіональну програму захисту земель від водної та вітрової ерозії, інших видів деградації земель в Миколаївській області», «Обласну програму охорони та підвищення родючості ґрунтів Миколаївської області на 2006-2015 роки», якими передбачено виведення з обробітку малопродуктивних та деградованих земель, консервацію зазначених земель на площі 38,4 тис. га і переведення еродованих земель в поліпшені пасовища на площі 236,4 тис. га, що зменшить розораність ґрунтів області. Крім того, на площі 16,4 тис. га ріллі передбачається створити стокорегулюючі і полезахисні смуги, на площі 2,7 тис. га – прибережні захисні смуги, на площі 0,2 тис. га – провести суцільне заліснення. За рахунок пасовищ до 2015 року передбачено створити 18,2 тис. га прибережних захисних смуг, провести заліснення на площі 50,8 тис. га, заповідні території на площі 8,8 тис. га. Пропонується вилучити з орних угідь, в першу чергу, ділянки із сильно змитими ґрунтами на схилах крутизною від 5^0 і більше,а

в другу чергу, – ділянки із середньо змитими ґрунтами на схилах 3^0-5^0.

Для корінного поліпшення кислих та солонцюватих і засолених ґрунтів застосовують хімічну меліорацію, яка поліпшує хімічну реакцію та водно-фізичні властивості ґрунту. З цією метою вносять кальцієвмісні матеріали: вапно на кислих ґрунтах, а на лужних – гіпс або фосфогіпс, що створює сприятливі умови для ефективного внесення добрив. Одним із першочергових заходів поліпшення деградованих земель є зниження рівня вод та відвід їх шляхом спорудження дренажної мережі; створення контурно-меліоративної системи території; збільшення лісистості до оптимальних розмірів; здійснення агротехнічних протиерозійних заходів із запобігання замулюванню водних джерел продуктами ерозії; створення та упорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг; залуження і створення лісових насаджень у прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах; упорядкування водовідведення на сільськогосподарських угіддях. Цей процес довготривалий і потребує великих фінансових затрат. Проте на Миколаївщині роботи по відновленню земель та їх облік проводиться проектно-технологічним центром охорони родючості ґрунтів та якості продукції «Облдержродючість».

Висновки. Нераціональне використання земель призвело до інтенсивних деструкційних та деградаційних процесів, що поставило під загрозу збереження ґрунтів. У зв'язку з цим, необхідно докорінно перебудувати характер, структуру землекористування в регіоні, насамперед аграрного, змінити напрями й структуру землеробства з урахуванням еколого-економічних критеріїв.

Література.

1. Гуцуляк Ю. Сталий та екологобезпечний розвиток агроекосистем в Україні. / Ю. Гуцуляк // Землевпорядний вісник. — № 3. — 2009.— С. 24—30.

2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Миколаївської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.duecomk.gov.ua.